

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN YIKILIŞ DÖNEMİNİN HAYIRSEVER VEZİRİ SÂHİB ATA FAHREDDİN ALİ (H.644-687/M.1246-1288)

Ahmet BALANTEKİN

KSÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Doktora Öğrencisi, balantekinahmet@gmail.com

Mehmet Suat BAL

Doç. Dr., KSÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, suatbal@hotmail.com

ÖZ

Türkiye Selçuklu Devletinin buhranlı döneminde vezirlik yapan Fahreddin Ali aslen Konyalıdır. Sivas'taki Gök Medresesi evkafı için düzenlenen 1279 tarihli vakfiyede babasının adı Hüseyin, dedesinin adı ise el-Hac Ebubekir el-Konevî olarak geçmektedir. Türkiye Selçuklu Devletinin Moğol tahakkümü altında olduğu yıllarda vezirlik yapan Fahreddin Ali, bu zorlu görevi ifa ederken bir taraftan Moğollarla iyi ilişkiler kurarak devletin bekâsını sağlamaya, diğer taraftan da halkın Moğolların baskısı ve zulmü altında ezilmesine engel olmaya çalışmıştır. Pervane Muinüddin Süleyman'ın kurduğu siyasi tuzak sonucu vezirlik makamını belli bir süreliğine kaybetmiş olsa da Moğolların nezdinde kazandığı saygı sayesinde yeniden mevkiini elde ederek hizmetine devam etmiştir. Argun Han'ın ağır vergi talepleri sonucunda kederinden hastalanan Fahreddin Ali, 2 Kasım 1288 Pazartesi günü Akşehir'in Nadir Köyünde vefat etmiştir.

Türkiye Selçuklu Devletine yaptığı hizmetler ve ülkenin muhtelif yerlerinde meydana getirdiği müesseseler ile adı bugün bile rahmetle anılmaktadır. Servetini hep hayır işleri ve halka hizmet için kullanmış olduğundan Anadolu'da asırlarca Ata (Baba) unvanı ile anılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Tarihi, Türkiye Selçuklu Devleti, Sâhib Ata Fahreddin Ali, Moğollar, Vezirlik

BENEFICENT SELJUKIAN VIZIER SÂHİB ATA FAHREDDİN ALİ IN THE DECLINE PERIOD OF TURKISH SELJUK STATE (H.644-687/M.1246-1288.)

ABSTRACT

Fahrettin Ali, who performed vizierate during crisis time of Turkish Seljukian State, is originally from Konya. His father's name is mentioned as 'Hüseyin' and his grandfather's name as 'El-Hac Ebubekir el-Konevî' in the-1927-dated endowment which was organized for Gok Madrasah pious foundations in Sivas. Executing vizierate mission during the years when Turkish Seljukian State was under the oppression of Mongols, Fahrettin Ali, while performing this arduous duty, tried –on one hand- to secure the survival of the state by establishing good relationships with Mongolians and on the other hand, tried to prevent the public to be overwhelmed with Mongol suppression and cruelty. Eventhough he lost vizierate status for a while due to a political conspiracy set up by Muinüddin Süleyman, thanks to the respect he earned in the eyes of Mongols, he continued his duty by regaining his status. Fahreddin Ali, who went down with the grief resulting from Argun Khan's repressive tax demands, died in Nadir Village of Akşehir on Monday, on the 2nd of November in 1288.

His name is commemorated even today with mercy and gratitude because of the services he carried out in Turkish Seljukian State and foundations he established in various parts of the country. Since he all the time used his wealth for charities and for the interest of public, he was memorialized with the title of 'Ata' (Father) for centuries in Anatolia.

KeyWords: Turkish History, Turkish Seljukian State, Sâhib Ata Fahreddin Ali, Mongolians, Vizierate

1. GİRİŞ

Türkiye Selçuklu Devletinin önemli vezirlerinden olan Hoca Ali aslen Konyalıdır. Mahlas adı Fahreddin'dir. Konya kâdî'l-kudâtı Şeyh Sıraceddin Bin Ahmet Ermevi tarafından Sivas'taki Sâhibiye Medresesi evkafı için düzenlenen Hicri 678 (1279) tarihli vakfiye suretinde, aynı biçimde Konya'da bulunan İnce Minare Medresesi ile ona bitişik mescit hakkında aynı kişi tarafından tanzim kılınan H. 679 (1280) tarihli vakıfnamede babasının adının Hüseyin ve dedesinin isminin el-Haç Ebibekir el-Konevî olduğu açıkça yazılıdır (Ferit ve Mesut, 1934: 24). Bundan başka babası ile büyük babasının isimleri eski Konya Surunun Lârende Kapısı karşısında ve Meram Caddesi üzerinde bulunan mescit ve hanikahının büyük ve muhteşem cümle kapısındaki kitabelerde dahi adları zikredilmektedir(Ferit ve Mesut, 1934: 24).

Konya'da Sâhib Ata namı ile anılan bu zatın evaili ahvali bilinmemektedir. Nerede ve hangi tarihte doğduğu, babası ile büyük babasının hangi işlerle meşgul olduğu, hangi şehirlerde ve kimlerden tahsil ve terbiye gördüğü hususunda maalesef elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Ferit ve Mesut, 1934: 25-26).

Fahreddin Ali'nin babası Hüseyin ile dedesi Ebubekir'in de vüzeradan olma ihtimali vardır (Ferit ve Mesut, 1934: 26). Ancak ne İbn-i Bibi tarihinde ne de Anonim Selçukname, Müsâmeretü'l-Ahbâr, Mesâlikü'l-Ebsâr gibi dönemin diğer önemli kaynaklarında bu zatların hayatlarına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Her ne kadar Tevârih'iÂl-i Selçuk'ta I. İzzeddin Keykâvus'un saltanatı günlerinde ricali hükümet arasında faziletliiler arasında SâhibMecdüddin Ebubekir adında bir zat zikredilmekte ise de el-Haç sıfatının bulunmaması ve bazı yerlerde Mecdüddin Ebubekir İsa adını alması bizi tereddüte sevk etmektedir. Fakat kaynaklarda babası Hüseyin ile alakalı şüpheli bir isme bile rastlanmamakla beraber Ebubekir'in babası el-Haç Hüseyin ile dedesi Ebu'l-Hüseyin hakkında da ufak bir malumat bulunmamaktadır. Şu kadar ki bu zatların 615 tarihli I. İzzeddin Keykâvus vakfiyesinde şahitler arasında görülmektedirler. (Ferit ve Mesut, 1934: 25-26).

Türkiye Selçuklu Devletinin 9. Sultanı I. İzzeddin Keykâvus tahta davet edildiği zaman Kayseri'de kardeşi I. Alâeddin Keykubad tarafından muhasara edilmişti. Ümeradan Kayseri'ye ŞahnasıCelâleddin Kayser'in tedbir ve himmeti ile muhasaradan kurtulunca divana yani Heyet-i Vekileye dâhil bazı makam sahipleri şu yolda tevcih edilmişti. Buna göre Pervanelik makamı Emir Celâleddin Kaysere, maliye nazırlığı Hoca Bedreddin Horasanîye, münşilik vazifesi ise Hoca Fahreddin Ali'ye verilmişti. Burada ismi geçen Fahreddin Ali'yi Veled Çelebi Konyalı Sâhib Ata Fahreddin Ali zannederek Doktor Rıza Nur'un Türk Tarihi'nin 3. cildinin 77. sayfasında kaleme aldığı bir haşiyede evsaf ve âsarından bir nebze bahsetmişlerse de Tevârih'iÂl-i Selçuk'da bu zata Tebrizi denildiği dikkate alınırsa bu kişinin Sâhib Ata lakabıyla tanınan Konyalı Fahreddin Ali olmadığı görülecektir. Necip Asım Efendi de Türk Tarihi'nin 414. Sayfasında söz konusu olan zatı Tebrizi olarak kaydetmektedir. Sâhib Ata eğer Tebriz'de ikmalî tahsil etmiş de bundan dolayı bu vasfı almışsa onu bilmiyoruz. Eğer öyle ise de tevcihatın icra edildiği H. 608 (1211) senesinde en azından 25-30 yaşında bulunması, H. 684 (1285) yılında ölümüne nazaran da yüz seneden fazla yaşamış olması iktiza eder. Fakat Fahreddin Ali adının I. Alâeddin Keykubad ile halefi ve oğlu olan II. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde geçmemesine bakılırsa I. İzzeddin Keykâvus zamanında divana girebilecek veya büyük işlerde vazife alabilecek kadar yükselmiş olmadığı anlaşılır. Ayrıca dönemi aydınlatan önemli eserlerden biri olan SadreddinKunevi'deki menkıbelerde de Muineddin Pervane ile Sâhib Ata isimleri

birbirine karıştırılmaktadır. Söz konusu olan eserde müellif “Bir gün Muinettin Pervane ÂniSâhib Ata evinde azîm bir cemiyet tertip edip ekâbiri ulema ve kibar-ı meşayihin cümlesini davet etmişti. Orada hazreti Mevlana ve Şeyh Sadrettin-i Kunevî de hazır idi...” diyerek iki ayrı şahsı bir kişiymiş gibi göstermekte ve yanılmaktadır (Ferit ve Mesut, 1934: 26-27).

II. Gıyâseddin Keyhüsrev’in 1246 yılında vefatından sonra ümeranın ittifakı ile Selçuklu tahtına büyük oğlu II. İzzeddin Keykâvus oturdu. Yapılan vazife taksimine göre vezirlik mevkii Sahip Şemseddin’e, naiblik Emir Celaledin Karatay’a, beylerbeyliği Şemseddin Hasoğuz’a, pervanelik Ebubekir Attar’a, saltanat makamının atabeyliği ise Esededdin Ruzbeh’e verildi. Baba namı ile tanınan Şemseddin Mahmud her birinin adına menşur yazdı (İbn Bibi, 1996: 89). Bu vazife taksimini Sahâifü’l-Ahbâr ise şöyle nakletmektedir: Şemseddin Mehmed İsfahani’ye Sahiplik, Emir Celaledin Karatay’a Vezir Kethüdalığı, Emir Esededdin’eAtabeğlik, Emir Şemseddin’e Melikülümeralık, Emir Fahreddin Ali’ye Pervanecilik ve Emir Şemseddin Mahmud’a Nişancılık verilmiştir. Eğer Sahâifü’l-Ahbâr’ın yazdığı doğru ise Sâhib Fahreddin 1246 yılında pervanelik gibi yüksek bir memuriyetle siyaset sahnesine çıkmıştır. Bu taksimattan üç sene sonra 647 H.(1249) de hayratının ilki olarak İshaklı’da yaptırdığı hanın kitabesinde hoca sıfatına rastlanmaktadır. Hicri 648 yılında Akşehir’de inşa ettirdiği taş medresesinin kitabesinde de Emir-i Dad unvanı kazanmıştır (Ferit ve Mesut, 1934: 29-30). Sultan unvanını da kullandığı bilinen Fahreddin Ali, Türkiye Selçuklu döneminde Sultan I. Alâeddin Keykubâd’dan sonra en çok esere damgasını vuran kişi olmuştur (Durukan, 2001: 74).

2. FAHREDDİN ALİ’NİN BATU HAN’A ELÇİ OLARAK GÖNDERİLMESİ

Sultan II. İzzeddin Keykâvus, biraderi IV. Rükneddin Kılıç Arslan’ı mağlup edip tek başına sultan olduktan sonra Baycu Noyan ve diğer Moğol komutanlarının elçilik heyetlerinin peş peşe Anadolu’ya geldiklerini bunun da devlet bütçesine büyük bir yük getirdiğini gördü. Önceki yıllarda Moğol ümerası ve elçilik heyetleri mütemadiyen Anadolu’ya geliyor ve onları razı edip gönüllerini hoş tutmak için de büyük harcamalar yapılarak ziyafetler verilip hediyeler sunuluyordu. Fakat son zamanlarda devletin gelirleri azalıp masrafları artınca sık sık Anadolu’ya gelen Moğol elçilik heyetleri ülke ekonomisi için büyük yük olmaya başlamıştı. Sahip Kadı İzzeddin, Beylerbeyi Şemseddin Yavtaş, Atabeg Celaledin Karatay ve Emir-i Ahar Fahreddin Aslandoğmuş bu olayın telafisi ve bu durumun ortadan kaldırılması için çare aradılar ve çareyi durumu bildirmek ve ondan yardım istemek üzere o sırada emir-i dâd olan Fahreddin Ali’yi Batu Han’a elçi olarak göndermede buldular (İbn Bibi, 1996: II, 142-143; Yinanç, 2014: II, 220-221; Bal, 2004: 91-92).

Elçi olarak seçilen Sâhib Ata Fahreddin Ali, 100 bin sultani dirhem ve seçkin hediyelerle yola çıktı. Sâhib Fahreddin, Batu Han’ın huzuruna çıkıp, taleplerini arz edip, Sultan II. İzzeddin Keykâvus’un bağlılık dileklerini iletince Batu Han ona iltifat edip hediyeler sundu. Ayrıca Batu Han, Anadolu’yu Sultan II. Keykâvus idaresine bıraktığını, Baycu Noyan ile diğer Moğol emirlerinin Anadolu’ya müdahale etmemeleri ve elçi göndermemelerini emretti, göndermeleri halinde de men edilmelerine yönelik yarlıg ve payza çıkardı (İbn Bibi, 1996: II, 143; Yinanç, 2014: II, 221; Merçil, 2008:35,515;Bal, 2014: 92; Payza / Payze: büyük Moğol Devleti ve

şubelerinde şahsa mahsus, plaka tarzında, irade ve amanname. Verilen kişi hakkında merhamet ve inayet alametidir. Uzunçarşılı, 1988: 202-204).

Bu havadis Baycu Noyan ve diğer Moğol emirlerine duyuruldu. Batu Han'ın bu buyruğu üzerine Selçuklu ülkesine gelen elçi sayısı azaldı, ara sıra gelenler ise fazla ilgi ve itibar görmediler. Böylece Selçuklu Devleti büyük bir ekonomik yükten kurtulduğu gibi siyasi düzeni kurmak için de bir fırsat yakalamış oldu (Bal, 2004: 92-93).

3.FAHREDDİN ALİ'NİN VEZİRLİK MAKAMINA GETİRİLMESİ (H. 658/ M. 1260)

MahmudTuğrâî'nin Selçuklu Devleti aleyhine ve kendi iktidarı lehine Moğollara yaptığı fedakârlıklardan sonra kazandığı vezirliği kısa sürdü ve bu sebeple de ölünce geride iyi bir nam bırakmadı (Turan, 2004: 510). Ondan sonra vezirlik makamı saltanat naibi olan Sâhib Fahreddin Ali'ye verildi. Sultan, vezirlik makamına oturmasından dolayı ona değerli bir hil'at ve altın bir divit gönderdi (Aksarayı, 2000: 47; İbn Bibi, 1996: II, 156). Ayrıca Afyonkarahisar vilayeti kendisine ikta olarak verildi. Vuku bulan bu olaydan dolayı da Afyonkarahisar şehri, Cumhuriyet devrine kadar Sâhib Ata'nın namına izafeten "Karahisar-ı Sahip veya Karahisar-ı Devle" isimleriyle anılmıştır (Koca,2013:115). Sâhib Fahreddin Ali, II. İzzeddin Keykâvus'un veziri olurken Muîniddin Süleyman da IV. Kılıç Arslan'ın vezirliğine getirildi (Turan, 2004: 510-511).

Onun vezirliğine kadar Divan misâl (emir) leri dışında, kimsenin ferman ve menşurlar üzerine imza atmasına müsaade edilmediği halde Fahreddin Ali, ilk defa bu imtiyaza sahip olmuştur. Vezirler ilmiye sınıfına mensup kişilerden seçilmesine rağmen onun bu sahada ilmi derinliği yoktu (Turan, 2004: 510-511). Nitekim el- Ömeri (2014: 141) de Fahreddin Ali hakkında "Okuma yazması iyi değildi" diyerek bu hususa dikkat çekmektedir. Ayrıca Aksarayı (2000: 47) de "Velhasıl her ne kadar ilimden nasibi yoksa da geçim işlerinde (umur-i ma'aş), divana ait duruşmalarda (kazâya-yıdivânî) ve yönetim işlerinde iyi tedbire, isabetli görüşe sahipti." diyerek diğer kaynaklardaki bilgileri teyid etmektedir.Aksarayı'nın naklettiğine göre Sâhib Fahreddin Ali'nin vezirliği döneminde okurken anlama ve kavrama kusuru olmasın, ülke gelirlerinin hiçbirinin asıl ve fûru'unun en küçük bir noktası dahi bilgisi dışında kalmasın diye emri üzerine divan defterleri Arapçadan Farsçaya çevrildi. O, böylece tercüme edilen belgeleri inceleyerek gelir ve masrafların inceliklerini anlayarak devlet işlerini düzene koymaya çalıştı (Aksarayı, 2000: 48).

Aksarayı, eserinde Fahreddin Ali'nin Divan defterlerini neden Arapçadan Farsçaya çevirttiği hususunda bir bilgi vermezken bazı tarihçiler bu durumdan hareketle Hoca Fahreddin Ali'nin aslen İran kökenli olduğu sonucunu çıkartmaktadır. Lakin Türkiye Selçuklu Devleti'nde Farsça ve Arapçanın Türkçeye nazaran daha fazla kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda sadece divan defterlerinin Arapçadan Farsçaya çevrilmesinden yola çıkarak Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin aslında Türk değil de İranlı olduğu sonucunu çıkarmanın abesle iştigal olduğu görülecektir.

4.FAHREDDİN ALİ'NİN MUİNÜDDİN SÜLEYMAN'LA İŞBİRLİĞİ YAPARAK IV. RÜKNEDDİN KILIÇARSLAN'I TEK SULTAN YAPMA ÇABALARI (H. 659/ M. 1261)

II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan Mengü Kaan ve Hülâgû'nünyarlığı ve kararları doğrultusunda Selçuklu Devletini, nihai bir hal çaresi olarak, taksim edip saltanat kavgalarına son vermiş bulunuyorlardı. II. İzzeddin Keykâvus bu taksimattan sonra Hristiyan dayıları ile birlikte Konya'dan ayrılarak evvel Kubâd-âbâd'a sonra da Antalya'ya gidip eğlenceye daldı. Buna mukabil Kılıç Arslan'ın bütün işlerini idare eden Muînüddin Süleyman zekâsı, Moğollar nezdinde kazandığı güven ve destek sayesinde Selçuklu devletini kendi ihtiraslarına göre birleştirmek ve II. İzzeddin Keykâvus'u düşürmek siyasetini güdüyordu (Turan, 2004: 511). Bu hususta her iki sultan üzerinde nazır bulunan Alıncak Noyan'a bol miktarda para verip Han'a Sultan İzzeddin'in isyan etmeyi düşündüğünü ve bu maksatla deniz yolu ile Mısırlılarla sürekli münasebetlerde bulunarak İlhanlılara karşı ittifak girişiminde bulunduğu dair mektup yazdırdı (Müneccimbaşı, 2001: 104). Nitekim bir taraftan İlhanlı devletini bu siyasetini gerçekleştirme noktasında yanına çekerken bir diğer taraftan ise II. İzzeddin Keykâvus'un veziri Fahreddin Ali'yi yanına çekmeye çalışıyordu. Bunun için de Muînüddin Süleyman gizli olarak Sâhib Fahreddin Ali'ye kimsenin tanımadığı haberciler göndermiş Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın tarafını güçlendirmek için onu kendisine müttefik yapmıştı. Fahreddin Ali ile aralarında ülkenin tek sultanla idare edilmesi halinde vezirliğin Sâhib Fahreddin'e verileceği kararlaştırıldı (Aksarayı, 2000: 51).

Bu sırada Moğol ordusu Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile Aksaray'a varınca II. İzzeddin Keykâvus'un maiyetindeki devlet adamları onu Sâhib Fahreddin Ali'yi elçi olarak Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a gönderme hususunda ikna ettiler. Sâhib Ata Fahreddin Ali Selçuklu devlet adamlarından aldığı tam bir destekle yola koyuldu. Aksaray'a vardığı zaman vezirlik makamına oturdu. Diğer yandan bütün bu yaşanan olaylardan habersiz olan Sultan II. İzzeddin Keykâvus otağını Konya dışındaki Ruzbeh Ovası'na kurmuş Sâhib Fahreddin'den gelecek haberi bekliyordu. Aksaray'ya göre Fahreddin Ali bütün Selçuklu ülkesine hâkim olmak için yani makam hırsından II. İzzeddin Keykâvus'a ihanet etmişti (Aksarayı, 2000: 51-52). Lakin faziletli ve vatanperver bir devlet adamı olan Fahreddin Ali'nin bu hareketinden siyasi ihtirastan ziyade Moğollara karşı II. İzzeddin Keykâvus ile bir mukavemetin mümkün olmadığı ve iki sultanlığın birleştirilmesi amacıyla hareket ettiğini düşünmek daha isabetli olacaktır (Turan, 2004: 512). Mükremin Halil Yinanç (2014: II, 250) ise bu hususta O, "Anadolu'yu Moğolların tahribatından sıyanet etmek maksadıyla bu kararı kabul etmişti." diyerek Fahreddin Ali'yi ihanetle suçlayanlara bu makul cevabı vermektedir.

Zira Sultan II. İzzeddin Keykâvus gibi vezir Fahreddin Ali'nin de vatanına ve milletine hizmet etme duygu düşüncesinde olduğundan şüphe yoktur. İkisinin de verdikleri mücadelede kendi menfaatleri için hareket ettiklerini düşünmek yanlıştır. Sultan II. İzzeddin Keykâvus Moğollara karşı mücadele ederken vatanını Moğol tahakkümünden kurtarmaya çalışmış, Fahreddin Ali ise Moğollarla karşı karşıya gelmenin Selçuklu halkına baskı, şiddet ve zulüm olarak geri döneceğini düşündüğünden Moğollarla uyumlu bir siyaset gütmeyen yerinde olacağına inanmıştır.

II. İzzeddin Keykâvus geç de olsa yaşanan bu olayları gelen bir casus sayesinde duydu. Casus ona şu sözleri söyledi: “Alıncak Noyan, Aksaray’a geldi. Kardeşin Rükneddin onunla beraberdir. Pervane (dahi) yanlarında bulunuyor. Bunlar seni esir etmek için harb edecekler ve sana zincirler vurarak hanlar hanına götüreceklerdir...” (Abû'l-Farac, 1999: II, 582). Bunun üzerine II. İzzeddin Keykâvus ıstırap ve korku içinde Antalya vilayetinin yolunu tuttu. Buna rağmen ümidini yitirmeyen II. İzzeddin Keykâvus sadık kumandanı Ali Bahadır’ı Alıncak Noyan’la mücadele için gönderdi ise de Ali Bahadır Alıncak’a yenilerek uc bölgesine kaçtı. Bunun üzerine II. İzzeddin Keykâvus maiyeti ile beraber Antalya’da gemiye binerek İstanbul’a gidip Bizans İmparatoruna sığındı. Kılıç Arslan ise Konya’ya gelerek Selçuklu tahtına oturdu (Sümer, 1970: 35). Böylece Fahreddin Ali ve Muinüddin Süleyman’ın amaçladığı gibi bütün Selçuklu toprakları tek sultanın idaresine geçmiş oldu.

5. MUİNÜDDİN PERVANE’NİN SÂHİB ATA FAHREDDİN ALİ’YE KURDUĞU SİYASİ TUZAK (H. 670/ M. 1271-72)

Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan’ın acı bir şekilde öldürülmesinden sonra yerine henüz küçük yaştaki oğlu III. Gıyâseddin Keyhüsrev Selçuklu tahtına çıkarıldı. Saltanat değişikliği nedeniyle devlet makamlarında da bir takım değişiklikler yapıldıysa da vezir Fahreddin Ali, Pervane Muinüddin Süleyman, Maliye Nazırı Mecdeddin Muhammed b. Hüseyin, saltanat naibi EminateddinMikhail, İşrafCelâleddinMahnud b. Emirul-Hac ve beylerbeyi Şerefeddin b. Mesud b. Hatir yine eski makamlarında kaldılar (Aksarayı, 2000: 67; Öngül, 2014: II, 213; Turan, 2004: 550).

Muinüddin Süleyman Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev’in küçük yaşta olmasını fırsat bilerek iktidarı tamamen kontrolü altına aldı. Bu dönemde Muinüddin Süleyman’ın başında bulunduğu ve çoğu Acemlerden oluşan gayri milli bir kadro ülkenin resmi ya da özel tüm gelirlerini avucunda toplamaktaydı. Ortada sözü geçen bir Selçuklu sultanının bulunmaması bu gayri milli yapıya İlhanlı hazinesine ödenecek vergi ödendikten sonra geriye kalan parayı istedikleri gibi kullanma imkânını vermektedir. Onlar da kişisel egemenliklerini ve sınıfsal çıkarlarını sürdürebilmek için onursuz iktidarlara özgü bir sahte görkem yarışının içine girerek millete hizmet yolunda harcanması gereken paraları kendi iktidarlarının devamı için kullanmaktaydılar (Kaymaz, 1999: 39-40).

Devrin bütün devlet adamları artık Pervane Muinüddin Süleyman’ın yakınları veya kendi yetiştirdiği kişilerdi. Bunlar arasında yalnız vezir Fahreddin Ali eski bir devlet adamıydı. Fahreddin Ali bu yönü ile yabancı kalıyor, Muinüddin Süleyman ve adamları ilk fırsatta onu da yönetimden uzaklaştırmak istiyorlardı (Aksarayı, 2000: 71; Öngül, 2014: II, 213). Zaten Muinüddin Süleyman, II. İzzeddin Keykâvus taraftarı saydığı ve gayri milli kadronun faaliyetlerine engel olarak gördüğü ne kadar Selçuklu ümerası varsa onları öldürmüş ve bu sefer de sıra II. İzzeddin Keykâvus’un eski veziri Fahreddin Ali’ye gelmişti (Uzunçarşılı, 2011: 14).

Bu sırada Kırım’ın Suğdak şehrinde gurbet hayatı yaşayan Selçuklu eski sultanı II. İzzeddin Keykâvus Fahreddin Ali’ye bir mektup göndermişti. Mektubunda içinde bulunduğu durumdan, yaşadığı sıkıntılardan ve ihtiyaçlarının çokluğundan, bahsediyordu. Merhametli bir kişiliğe sahip olan Fahreddin Ali mektubu okuyunca eski sultana karşı şefkat duyguları canlanmış, ona cevaben yazdığı bir mektupla birlikte birkaç elbise, beş yüz altın ve altın bir maşrapa göndermişti (İbn Bibi, 1996: II, 172). İbn Bibi’ye göre Fahreddin Ali II. İzzeddin Keykâvus’un kendisine gönderdiği mektuptan Muinüddin Süleyman’a bahsetmiş ve ona “Sultan İzzeddin’in mektubunun cevabı hangi

üslupla yazılacak? Sıkıntının günlerini kararttığı, yoksulluğun yakasını bırakmadığı durumda ona yardım ve destek mümkün mü?” diye sormuştu (İbn Bibi, 1996: II, 172). O da Fahreddin Ali'nin bu sualine cevaben:

“Böyle bir günde velinimetin ricasını yerine getirmek iyiliğin şartlarından ve insanlığın gereklerindedir. Eğer o bu konuda bana bir mektup göndermiş olsaydı, hiç tereddüt etmeden konuşandan konuşmayandan neyim varsa onun yoluna feda ederdim.” (İbn Bibi, 1996: II, 173).

demiş ve Fahreddin Ali de bunun üzerine yukarıda zikredilen hediyeleri sultan İzzeddin'e göndermişti (İbn Bibi, 1996: II, 173). Baybars Tarihi'nin müellifi ise Fahreddin Ali'nin Muinüddin Pervane'nin haberi olmadan II. İzzeddin Keykâvus'la mektuplaşış hediyeler gönderdiğini bu durumun da Muinüddin Süleyman'a vezir Fahreddin Ali ile alakalı menfi bir tertip oluşturma imkânı verdiğini nakleder (Baybars Tarihi, 2000: 23-24).

Filhakika eline geçen bu fırsatı iyi değerlendiren Muinüddin Süleyman, Atabeğ Fahreddin Arslandoğmuş ve Beylerbeyi Seyfeddin Toruntay'ın da olduğu bir yerde II. İzzeddin Keykâvus'un mektubunu açığa çıkartarak Fahreddin Ali'yi II. İzzeddin Keykâvus ile münasebette bulunarak Sultan III. Gıyâseddin Keyhüsrev'e ihanet etmekle suçladı (İbn Bibi, 1996: II,174). Vezir Fahreddin Ali ise:

“Bu konuyu bu şekilde ele alarak saptırmamak gerekir. Bu mektuplar bana geldiği zaman hiç vakit kaybetmeden size gönderdim. Konuşulanları fırsatı gelince anlatmıştım. İşin başlangıcından bu zamana kadar hiçbir durumda size muhalefet etmedim ve anlaşma sınırlarının dışına çıkmadım. Benim bu olayda hiçbir suçum yok. Bundan sonra Tanrı ve siz efendimiz ne buyursa o olur.” (İbn Bibi, 1996: II,174).

dedi. Bunun üzerine Pervane Muinüddin Süleyman, kendisini derdest ettirip büyük oğlu Tacettin Muhammed ile beraber Osmancık Kalesine hapsettirdi. Küçük oğlu Nasiraddin Mahmud ise bu siyasi oyundan kaçarak kurtuldu ve Abaka Han'ın huzuruna vardı. Abaka Han'ın nezdinde gördüğü itibar ve kazandığı mevki sayesinde yalnız kendisini değil getirdiği yarlıg ile babasını da esaretten kurtardı. Ayrıca hayır işleri için vakıf ve tahsis etmiş olduğu evkafına da kimseye müdahale ettirmeme hususunda söz aldı (Baybars Tarihi, 2000: 24). Küçük oğlu sayesinde esaretten kurtulan Fahreddin Ali ise kıymetli hediyelerle birlikte Abaka Han'ın yanına giderek hakkında söylenenlerin asılsız olduğunu ispat etti. Lakin buna rağmen Abaka Han ona memleketine dönmesini bundan sonraki ömrünü saltanat işlerine karışmadan ve divana ait işlere müdahale etmeden geçirmesini buyurdu. Bu buyruk üzerine Sâhib Ata Fahreddin Ali makamını kaybetmiş olmanın vermiş olduğu hüznle memleketi Konya'ya döndü (İbn-i Bîbî, 1996: II, 175; Merçil,2008:35,515).

6.SÂHİB ATA FAHREDDİN ALİ'NİN YENİDEN SELÇUKLU VEZİRLİĞİNE TAYİN EDİLMESİ (H. 674/ M.1275-76)

Pervane Muinüddin Süleyman'ın kurduğu siyasi tuzak sonucunda vezirlikten azledilen yaşlı vezir Fahreddin Ali, Osmancık Kalesinden çıkıp esaretten kurtulunca 1274 yılına kadar evinde oturdu; emlakinin iradı, vakıf ve sebillerin yapımı hayır müesseselerinin işletilmesi ile meşgul oldu. Lakin bu sırada Fahreddin Ali'ye yüz çevirmiş olan insanlar onun hayır kurumları ve gayri menkûlleri hakkında bazı isnat ve dedikodularda bulundular. Bu durum karşısında sıkıntıya düşüp üzülen Fahreddin Ali, yeniden vezirlik mevkiini elde edebilmek için fırsat

kollamaya başladı. Pervane Muinüddin'in hudut işlerinin tedbirini almak için Elbistan taraflarına gittiği sırada fırsatını bulup İlhanlı payitahtına hareket etti. Bir ay sonra hazırladığı hediye ve armağanlarla Abaka Han'ın huzuruna çıktı. Abaka Han, Fahreddin Ali'nin bu ziyaretinden hoşnut oldu ve onu yeniden Selçuklu vezirliğine tayin etti. Her iki oğluna da Honas, Ladik (Denizli), Karahisar-ı Devle subaşılığını verdi. Fahreddin Ali ve evlatlarına büyük izzet ve ikramda bulunarak onlara geri dönüş izni verdiler. Sâhib Ata'nın yeniden Selçuklu vezirliğine atanmasıyla Mecdeddin Muhammed Erzincanî vezirlikten azledilerek Atabeylik makamına getirildi (İbn Bibi, 1996: II, 175-176; Aksarayı, 2000: 72-73). Bununla beraber Fahreddin Ali ve evlatlarının Abaka Han'a her sene 2000 balış para ödemesi ve Anadolu'dan Moğollara gönderilen vergi ve malları taşımak için de 700 at tahsis edilmesi kararlaştırıldı (Baybars Tarihi, 2000: 57; Turan, 2004: 551-552; Merçil, 2008: 35,515).

7.FAHREDDİN ALİ'NİN ŞEHZADE GEYHATU VE MOĞOL ASKERLERİNİN MASRAFLARINI ŞAHSİ HAZİNESİNDEN KARŞILAMASI (H. 684/ M. 1285)

Argun Han'ın 1285 yılında Türkmen faaliyetlerinin kontrol altına alınması maksadıyla Anadolu'ya gönderdiği Şehzade Geyhatu ile Şehzade Hülâgû 20.000 kişilik bir ordu ile Erzincan'da yaylak ve kışlak tuttuklarında Selçuklu devlet adamları zor durumda kaldılar. Zira daha önce Baycu Noyan ile yapılan anlaşmada belirtildiği üzere Anadolu'da vazifelendirilen Moğol askerlerinin masrafları Selçuklu hazinesinden ödendiğinden bu yeni gelen ordunun da masraflarının karşılanması gerekiyordu (Ersan, 2010: 139; Turan, 2004: 603). Lakin devlet hazinesi boşaldığından bu masrafların giderilmesi için gerekli olan paranın tedarik edilmesi hususunda sıkıntılar çekilmekteydi. Saltanat naibi Mücireddin Emir Şah ile Beğlerbeği Azizeddin bu masrafların karşılanması için gerekli olan paranın tedarik edilmesinde Sâhib Fahreddin Ali'ye yardımcı olmadılar. Bunun üzerine Fahreddin Ali Karahisar-ı Devle'deki şahsi hazinesinden 400 bin dirhemlik bir meblağı Erzincan'a gönderdi (Aksarayı, 2000: 115). Böylece Moğol askerlerinin ihtiyaçlarının giderilmesiyle onların sinirlenerek halka zarar vermelerinin de önüne geçilmiş oldu.

Şehzadeler Hülâgû ve Geyhatu Moğol askerlerinin ihtiyaçlarının giderilmesinde Sâhib Fahreddin Ali ile birlikte girişimde bulunmadıkları için Mücireddin Emir Şah ile Beylerbeyi Azizeddin'e kurulan yarguda bu hususta neden girişimde bulunmadıklarını sordular. Onlar ise verdikleri cevapta:“Yalnız yiyen, yalnız kusar. Çünkü ferman ve menşurlarda başkasının değil sadece onun adı vardır. Ordunun yükünün de yalnız onun üzerinde olması gerekir” (Aksarayı, 2000: 115) diyerek sorumluluğun Sâhib Fahreddin Ali'nin üzerinde olması gerektiğini söylediler.

Erzincan'da bulunan Şehzade Geyhatu ile Şehzade Hülâgû Aksaray'a doğru harekete geçmeden önce İlhanlı Han'ından gelen buyrukla Hülâgû, ülkesine döndü. Geyhatu ise 1286 yılında beraberindeki 20.000 kişilik kuvvetle yola koyuldu önce Sivas sonra da Kayseri vilayetini geçerek Aksaray'a ulaştı. Moğol ordusunun ilerleyişi karşısında halkın birçoğu evlerini terk ederek dağlara ve mağaralara saklandılar. Sâhib Fahreddin Ali'nin bir kez daha şehzade ve Moğol ordusunun ihtiyaçlarını tedarik etmesi ve Geyhatu'nun iyi niyeti nihayet Moğol hatunlarının, emirlerinin ve ordu mensuplarının alış verişlerinden esnafın geliri öyle arttı ki 200.000 dirhem olan Aksaray'ın kararlaştırılmış vergisi 400.000 dirheme ulaştı (Aksarayı, 2000: 115-116).

Özetle Sâhib Ata Fahreddin Ali, Selçuklu Devletinin maddi olarak tıkanıdığı bir dönemde malını mülkünü o tıkanıklığı giderme yolunda gözünü kırpmadan feda ederek namına yakışır bir icraatta bulunmuş, böylece devleti ve milletin refahı için her türlü fedakârlıkta bulunabileceğini göstermiştir.

8.SÂHİB ATA FAHREDDİN ALİ'NİN VEFATI (H. 687/ M. 1288)

Selçuklu ülkesinde vuku bulan savaşlar ve istilalar ülke içinde güvenliği ve nizamı daha fazla bozmuş; Moğolların halktan aldıkları ağır vergiler yapılan zulmü daha da arttırmıştır. Anadolu'da yaşanan olayların artması ve hadiselerin birbirini takip etmesi üzerine Moğol şehzade ve askerlerinin de sayıca çoğalması halkın daha fazla ezilmesine neden olmuştur. Moğolların özellikle mali tazyikleri Fahreddin Ali ile İlhanlılar adına hareket eden Mücireddin Emir-şah'ın arasını açmıştı. Bu nedenle Argun Han, Sâhib Ata Fahrettin Ali ile Mücireddin Emir-şah'ı huzuruna çağırdı. İhtiyar vezir, Argun Han'ın ağır vergi talepleri ve bu taleplerin gerçekleşmesiyle Anadolu halkının daha fazla ezileceği düşüncesi ile gamdan, kederden hastalandı ve Tebriz'den Konya'ya hasta olarak döndü (Turan, 2004: 607). Yaşı da ilerlemiş olan Fahreddin Ali'yi tabip tedavi etmekten aciz kaldı ve 5 şevval 687 (2 Kasım 1288) Pazartesi günü ruhunu rahmana teslim eyledi (Anonim Selçukname; 2014: 56). Akşehir'in Nadir köyünden alınan naaşı Konya'ya götürülerek kendisi için yapılan türbeye defnedildi (Turan, 2004: 607).

Dönemin önemli müverrihlerinden Aksarayı de Anonim Selçukname'nin müellifi gibi Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin vefatının Hicri 687 senesinde vuku bulduğunu nakletmektedir. Lakin Şevval ayının son günlerinde vefat ettiği hakkında sandukasının baş tarafındaki kitabe ile Aksarayı'nın ifadesi birbirine tevafuk ediyorsa da vefat yılı ile alakalı beyanlar birbiri ile muhalif bir hal almaktadır. Kitabede vefatın hicri 684 senesinde vuku bulduğu yer alırken, muasırı bulunan Aksarayı (2000: 119) ise vefatın 687 yılında gerçekleştiğini nakletmektedir. Müneccimbaşı da Camiüddüvel de Aksarayı ve Anonim Selçukname'nin verdiği bu tarihi esas almaktadır. Ayrıca bazı müelliflerin Sâhib'in vefatı cimri vakasından 10 sene sonradır beyanını dikkate alırsak ve Cimri hadisesinin de 677 H.(1278) senesinde vuku bulduğuna bakılırsa Aksarayı ve Selçukname'nin naklettiği tarih doğru olmalıdır. Fakat nasıl olurda Fahreddin Ali gibi torunları Karahisar'da mevkii iktidarda olan ve Konya'da bu kadar hayrat ve müessesesi bulunan bir Selçuklu vezirinin mezarına yanlış kitabe konur? Eğer kitabe çinisi daha sonra yapıldığı için vefat tarihinde bir hata vuku bulmuştur dersek de niçin bu hata türbesini ziyarete gelen torunları ve mütevellileri tarafından tahsis olunmamıştır? Veya niçin yeni bir çini yaptırılıp konmamıştır? Soruları akla gelmektedir (Ferit ve Mesut, 1934: 32-33). Akla gelen bu soruların cevabını önemli Selçuklu tarihçilerinden Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye adlı eserinde vermektedir. Turan eserinde Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin hicri 687 senesinde öldüğünü lakin mezarın ölmeden önce yapıldığı için mezar kitabesinde 684 yılının yazılı olduğunu bildirmektedir (Turan, 2004: 607).

Selçuklu vezirleri arasında Sâhib Ata Fahreddin Ali, emir-i dâd, saltanat naibliği ve vezirliği ile 40 yılı aşan hizmetleri, büyük hayır müesseseleri ve abideleri ile önemli bir mevkii işgal eder. Moğolların kudreti karşısında bir muvaffakiyet imkânını göremeyen Sâhib Ata Fahreddin Ali onlarla daima iyi geçinme yolunu tutmuş; bununla birlikte şahsiyet ve vakarını da koruyarak devletin bekasını sağlamaya çalışmıştır. Bu sakin kişiliğinden dolayı Muinüddin Süleyman onu birkaç yıl vezaretten uzaklaştırmış olsa da Moğollar kendisine saygı gösterip

yeniden mevkiine çıkarmışlardır (Turan, 2004: 607). Kişisel politikası içinde ender rastlanabilecek uzun bir yaşamla artan saygınlığı, hem gerçekçi hem de gelenekçi olması, hem Moğollara hem de Moğol muhaliflerine karşı uyguladığı ılımlı politikayla ülke içerisinde önemli bir denge unsuru olmuştur (Cahen, 2014: 294).

Selçuklu ümerası ve Osmanlı vüzerası arasında hayrat, hasenat, hüsnü icraat ve uzun süre vezirlik yapan Fahreddin Ali'ye muadil olanlar pek azdır. Büyük Selçuklu vezirlerinden Nizamülmülk ile Osmanlı sadrazamlarından Sokullu Mehmet Paşa'yı bu zat ile mukayese etmek mümkündür. Bu muhterem vezirin bize bırakmış olduğu yadigârlar yalnız yararlı olmak yönüyle değil, kıymet ve sanat ciheti ile de güzel örnek olacak bir şaheserdir. Türk ruhunun hassasiyeti, güzelliğe ve inceliğe olan tutkunluğu bu abidelerde çok açık bir şekilde görülmektedir. Bu muhteşem eserlerin idare ve muhafazasına tahsis edilen vakıfların çokluğu ve çeşitliliği karşısında hayrete düşmemek mümkün değildir (Ferit ve Mesut, 1934: 25).

Tahsili olmadığına dair rivayetlere rağmen devlet işlerini idarede çok dikkatli ve temkinli idi. Ülkenin uğradığı felaket ve buhranlar, evlatlarını savaşlarda kaybetmesi, servet ve hayratlarına yapılan saldırılar karşısında hiçbir zaman cesareti kırılmamış; şartların imkânı nispetinde devletine ve milletine hizmet etmiştir (Turan, 2004: 607). O bütün servetini devlet hizmetine ve ülkede hayır müesseseleri yaptırmaya sarf etmesi sebebiyle Ebul-hayr (Hayır babası) ve Ata gibi unvanlarla anılmıştır (Sevim, 1995: 488). Nitekim umumi efkârda "Sâhib Ata" lakabı asıl adına baskın çıkarak günümüze kadar yaşamış ve birçok şehirde bulunan abideleri onun bu namını ebedileştirmiştir. Yaşlı vezirin bu şahsiyeti onun devlet otoritesi ve düzenini muhafaza etmede son dayanak idi. Bu sebeple Türkiye halkı onun ölümünden sonra kendisini daha fazla sahipsiz hissetmiştir. Nitekim ölümü de Türk milletini daha ağır vergilerin ezmesine karşı koyması ve bu duruma üzülmeye sonucunda gerçekleşmiştir (Turan, 2004: 608).

Sâhib Ata Fahreddin Ali Türkiye Selçuklu vezirleri arasında en zenginidir. Filhakika Fahreddin Ali hakkında malumat veren müverrihler onun zenginliği hususunda ittifak etmektedirler. Bilindiği üzere onun inşa ettirdiği ilk müessese 1246 senesinde yapılan İshaklı Kervansarayı'dır. Fahreddin Ali bu eseri yaptırdığında Selçuklu devlet kademesinde emir-i dadlık vazifesini ifa etmektedir. Hâlbuki Selçuklu kervansaraylarını yaptıran kişilerin genellikle sultan ve vezir gibi üst kademe devlet adamları olduğu görülmektedir. Fahreddin Ali'nin henüz emir-i dadlık gibi devlet kademesinin ilk basamağında böyle büyük bir eseri yaptırmaya bize onun vezirlik mevkiine gelmeden önce de dikkate değer ölçüde bir zenginliğe sahip olduğunu göstermektedir. Mükremin Halil Yinanç (2014: II, 247) bu konuda "Müşârün-ileyh (Fahreddin Ali) pek çok zengin idi. Bu servetin bir kısmını kendi iddihar etmiş, diğer bir kısmı da âbâvü ecdadından intikal eylemişti." diyerek Fahreddin Ali'nin servetinin kaynağı ile ilgili tartışmalara açıklık getirmiştir. Ancak kendisi bu iddianın arkasından kaynak göstermemiştir.

Mükrimin Halil Yinanç Türkiye Tarihi Selçuklular Devri (II) adlı eserinde Sâhib Ata Fahreddin Ali hakkında olumlu beyanlarının dışında olumsuz yönde de değerlendirmelerde bulunmuştur. Ona göre Sâhib Ata Fahreddin Ali büyük bir devlet adamı olmadığı gibi, fazla ihtirası sebebiyle de siyasette büyük hizmetler yapmaya muvaffak olamamıştır. Kendi mevkiini muhafaza etme adına sultanları feda etmiş, mütemadiyen birinden yüz çevirerek daha muktedir olan kişilerin yanında yer almayı tercih etmiştir (Yinanç, 2014: II, 332).

Fahreddin Ali'nin Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un veziri iken onu terk edip IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın yanında yer aldığı ve yine III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in vezirliğini yaparken II. Gıyâseddin Mesud'un yanında yer almayı seçerek saf değiştirdiği doğrudur. Lakin önemli olan onun saf değiştirmesinden ziyade niçin saf değiştirdiğidir. Sâhib Ata Fahreddin Ali Moğollara karşı vuku bulacak mücadelelerde muvaffakiyet hâsıl olamayacağına kanaat getirdikten sonra Moğolların himayesini kabule taraftar olmuş bu şekilde en azından ülkeyi Moğolların şerrinden emin kılmaya çalışmıştır. İşte Sâhib Ata Fahreddin Ali, II. İzzeddin Keykâvus ve III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Moğollarla ters düşmesi neticesinde halkın daha çok baskı, şiddet ve zulme maruz kalacağı kanaati oluşunca Moğollarla sulh siyaseti güden sultanların yanında yer almayı tercih etmiştir. Dolayısıyla Fahreddin Ali'nin bu hareketinden onun makam hırsı ile hareket ettiği kanaatini çıkarmaktan ziyade halkını ve ülkesini Moğolların şerrinden uzak tutmayı amaçladığı için bu şekilde hareket ettiğini düşünmek daha isabetli olacaktır.

Mevlana hazretlerinin müritlerinden Mahmud Sahipkıran'ın naklettiğine göre Fahreddin Ali öldükten sonra eshâbın ulularından biri onu rüyasında gördü. O, son derece mutlu ve sevinç içinde idi. O, Sâhib Fahreddin'e: "Sana hayırlı işler babası (Ebu'l Hayrat) diyorlardı. Yüce Tanrı öteki dünyada sana ne muamelede bulundu?" diye sordu. Sâhib Fahreddin:

"Yapmış olduğum o kadar hayırlı işlerden hiç birisi bana yardım etmedi. Yalnız kendi memleketimden Mevlana'nın türbesinin yapılması için bir ağaç götürmüştüm. Bu ağaç türbede kullanılmıştı. İşte bunun için Tanrı bana o nispette hayır bağışladı ve merhamette bulundu," dedi (Eflaki, 1973: I, 453-454).

Sahip Fahreddin Mevlana'nın vefatından sonra da onun müritlerini ağırlar, Sultan Veled hazretlerine hizmetlerde bulunurdu. İşte bunun için onun akıbeti hayırlı oldu (Eflaki, 1973: I, 453-454).

Sâhib Ata Fahreddin Ali, Türkiye Selçuklu tarihinde zeka ve irfanı ile, itidal ve tedbiri ile buhranlı ve felaketli bir devirde hükümetine ettiği hizmetler ile ve özellikle İshaklı'dan Sivas'a kadar uzayan geniş bir sahada yer yer vücuda getirdiği ilmi, dini, sıhhi ve iktisadi müesseseler ile bugün bile namını rahmetle ve hürmetle yad ettirmektedir (Ferit ve Mesut, 1934: 24-25).

9. SÂHİB ATA FAHREDDİN ALİ'NİN YAPTIRDIĞI ESERLERDEN BAZILARI

9. 1. Sâhib Ata Türbesi-Konya

Larende Caddesi üzerinde kurulmuş olan Sâhib Ata külliyesine dahil bulunan türbe, cami ile hanikah arasında ve onlara bitişik olarak yer almaktadır (Önkal, 1996: 354). Cami 656 H. 1258 m. hanikah ise 678 h. 1279 yılında yapılmıştır. Sâhip Ata 675 h. 1276 m. yılında kayıp ettiği oğlu/oğulları için cami önüne türbe yaptırmıştı (Konyalı, 1997: 719).

Sâhib Ata türbesi, büyük bir kemerle doğusundaki dar dehlize açılan kare planlı, dıştan çok sade fakat içte tam aksine çok süslü bir yapıdır. 7,25 X 2,15 m. ölçülerinde olan dehliz iki ucundaki iki kapı ile hem cami hem de hanikah ile irtibatlandırılmıştır. Koridorun kuzeyinde yer alan düz atkılı kapı camiye açılmakta olup, kündekari

tarzında yapılmış ve çok zarif bir kapağı bulunmaktadır. İçinde dört adet penceresi bulunan koridorun doğu duvarının alt kısımları bugün kireç sıva ile kaplı bulunmaktadır. Patlıcan moru, firuze ve siyah renkli küçük kare çini mozaiklerle yazılmış küfi "Ali" isimleri, duvarın üst kısmında yer almaktadır. Bu duvarda yer alan dört pencereden üçü üstte diğeri ise altta yer almaktadır. Orijinal şekli ile üstü sivri bir beşik tonozla örtülü olan koridor bugün çatı ile kapatılmıştır (Önkal, 1996: 365). Türbede bulunan mumyalık katına da hanikahın kuzey eyvanının zemininden girilmektedir (Parlak, 2008: 35, 517).

Resim 1: Sahip Ata Türbesi (Konyalife, erişim: 22.05.2015)

Kare şeklindeki bu türbede üçü önde üçü de arkada olmak üzere altı adet kabir vardır. Bunlardan Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin kabri diğerlerine göre daha yüksek, daha büyük ve mamurdur. Firuze çinilerle kaplı bu sandukada, kabartma mor çiniden ayet frizleri ve yapanın kimliğini veren levha yer almaktadır. Sâhib Ata'nın lahdi yanındaki kabir, tertip itibariyle onun kinin aynıdır. Lakin baş ve ayakucu kitabelerinin büyük bir kısmı dökülmüştür. Her ne kadar kitabeleri kırık olsa da bu kabrin Sâhib Ata'nın büyük oğlu Taceddin Hüseyin'e ait olduğu kuvvetle tahmin olunmaktadır. Arka sıradaki üçüncü kabir ilk iki kabir ile büyük bir benzerliğe sahiptir. Sâhib Ata'ya ait lahdin önünde uzanan kabir Fahreddin Ali'nin kızı Melike hatundur. Kabrin üst kısmı zemin üzerine patlıcan moru renkli çinilerden kesilmiş şeritlerden oluşturulan girift bir hendesi geçme ile süslenmiştir. Son iki kabir ise yeşil renkli çini levhalarla kaplı olup, her ikisinin de kitabesi bulunmamaktadır (Önkal, 1996: 367-368). Fahreddin Ali'nin kabri başındaki kitabenin tercümesi şu şekildedir:

“Ona dua edilsin Peygamber aleyhisselam, insanoğlu öldüğü zaman ameli kesilir. Devam eden sadakası, istifade edilen ilmi ve hayırlı oğlu olanlar müstesnadır buyurdu. Hüseyin oğlu büyük Sâhib Fahreddin Ali 684 senesi şevvalinin sonlarında fena evinden beka evine göçtü. Allah meskenini nurlandırın.” (Ferit ve Mesut, 1934: 57).

Başucundaki kitabe yazısının altında besmele ile başlayan Sure-i Bakaradan Ayetelkürsi 256’ncı ayetin sonuna kadar sandukanın etrafını dolaşır ve bittiği yerden yine Süre-i Bakaradan Amenerrasülü ayeti başlar ve bu da 286’ncı ayetin sonuna kadar devam eder. Ayetlerin son bulunduğu yerde ise şu ifade yer alır: “Merkatin büyük sandukasının boyu 2,30 ve genişliği 0,80 metredir. Balıksırtı kısmının boyu 2 ve eni 0,52 metredir. Kitabe levhalarının boyları 0,35 ve en geniş yerinin enleri 0,30 metredir.” (Ferit ve Mesut, 1934: 57-58).

9. 2. Gök Medrese(Sâhibiye Medresesi) Sivas

Hicri VII. Miladi XIII. yüzyıl Türkiye Selçukluları için bayındırlık faaliyetleri ve medeni eserler açısından önemli bir dönem olmuştur. Selçuklu idarecileri bu konuda adeta birbirleriyle yarış içerisine girmişlerdir. Zikredilen dönemde sanatsal değeri yüksek olan eserler meydana getirilmiştir. Bu eserlerden biri de Gök Medresedir. Bu medrese günümüzde kale olarak bilinen toprak tepenin güneydoğu eteğine yapılmıştır. Yıpranmışlığına rağmen günümüze kadar ayakta kalmayı başarmıştır (Şahin, 2006: 146).

Gök Medrese Türkiye Selçuklu Sultanı IV. Kılıç Arslan’ın (H.663/M.1264) oğlu III. Gıyâseddin Keyhüsrev H.(684/M.1285) döneminin dirayetli vezirlerinden olan Sâhib Ata Fahreddin Ali tarafından H. 670 (1271) yılında yaptırılmıştır. Biri Sâhibiye diğeri Gök Medrese olmak üzere medresenin iki tane ismi bulunmaktadır. Sâhibiye adını medreseyi yaptıran kişinin lakabı olan Sâhib Ata’dan, Gök medrese ismini ise kullanılan çinilerin gök mavisi renginden almaktadır. Medreseyi yapan ustanın Kalûyan el- Konevi olduğu taç kapının yan tarafındaki kitabelerden anlaşılmaktadır. Kalûyan el- Konevi’nin, Gök Medrese’nin taş, tuğla ve çini dekorasyonundaki ahengi düzenleyen, inşaatla birlikte çini atölyelerinde tüm sorumluluğu taşıyan sanatkar olduğu ve 78 yaşında iken Gök Medreseyi yaptığı anlaşılmaktadır(Şahin,2006: 146-147).

Selçuklu sanatının en seçkin ve en abidevi yapılarından biri olan Gök Medrese süsleme sanatı ile mimarinin birbiriyle bütünleştiği önemli eserlerden biridir. Girişte bir taç kapı ve iki minareden oluşan bu eser dikdörtgen bir plan üzerine inşa edilmiştir. Taç kapının sol tarafında üç lüleli çeşme yer alır. Avlunun ortasında yer alan havuz daha geç döneme aittir. Özellikle 31,25 m. olan cephesi ve cephenin 1/3’ünü kaplayan anıtsal mermer taç kapısıyla Gök Medrese XIII. asrın sanatsal karakterini tam anlamıyla yansıtır (Şahin, 2006: 148-149).

Gök Medreseye 4x7 m. boyutlarındaki bir kapıdan girilir. Giriş eyvanının üst kısmı yıldız tonozla örtülüdür. Giriş eyvanının yanlarındaki karşılıklı bulunan iki kapıdan sağdaki medresenin mescidine soldaki ise dâru’lkurrâ kısmına açılır. Minarelerine bu odaların içinden geçilerek çıkılır (Şahin, 2006: 149). Avlunun güney ve kuzeyinde altışar tane öğrenci odası yer alır. Girişte yer alan eyvanın kuzeyinde mescit bulunur (Şaman Doğan, 2013: 437). Medresede dikkatleri celbeden noktalardan biri de avludaki hücrelerin kapısının üzerinde yer alan yazılardır. Bunlar daha çok bilime, dürüstlüğe ait ayet ve hadislerden alınmıştır (Şahin, 2006: 149-150).

Mescit kapısının üzerinde yer alan “İbadetlerin en üstünü fıkıh öğrenmektir.” yazısı yapıdaki eğitime vurgu yapmaktadır. Medresenin vakfiyesi kurumda verilen eğitimle alakalı detaylı bilgiler içermektedir. Fıkıh eğitimi yapılan medresede talebe sayısının 20 olduğu, 5 talebenin bekâr, 5 talebe fıkıhta üstünlük sağlamış, 5 talebe ise başlangıç düzeyinde eğitime yeni başlayan olarak sınıflandırılmıştır. 5 talebe hakkında ise herhangi bir malumat verilmemiştir. İleri seviyedeki beş talebenin diğer talebelerin eğitimi için yardımcı olacağı, bekâr talebelerin gece ve gündüz medresede kalmaları, evli talebelerin ise haftada iki gün arzu ederlerse daha fazla medresede kalabilecekleri belirtilmiştir (Şaman Doğan,2013: 437). Ayrıca Medreseye ait vakfiyede Gök Medresede müderrislik yapacak olan kişilerin şafi mezhebinden olması istenmiştir (Kayaoğlu, 2002: 417).

Sivas Gök Medresesi'nin vakfiyesinde medresedeki eğitim-öğretimin yanı sıra Sivas vilayetinin fiziksel gelişimi ile dönemin siyasi, sosyal ve kültürel yaşamından da kesitler anlatılmıştır. 1243 yılında Moğollarla yapılan Köseadağ Savaşı Selçuklu Devletinin yenilgisiyle sonuçlanmış bu olaydan sonra Selçukluların dağılma ve yıkılma süreci başlamıştır. Anadolu'da Moğolların tahakkümü ile başlayan acımasız süreçten en çok etkilenen vilayetlerden biri Sivas olmuştur. Gök Medreseyi yaptıran Selçuklu veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali incelediğimiz medresenin vakfiyesinde bu döneme gönderme yaparak eğitim kurumlarının gerekliliği ve ehemmiyetini anlatmaktadır (Şaman Doğan, 2013: 438).

“Öyle ki kılıç kemiyet ve keyfiyet hududundan çıkmış, ulemanın yokluğu ile âlem yok olmaya, Allah'tan korkan kişilerin inkırazı ile güzel huylar munkariz olmaya, evliyanın yokluğu ile muhkem bir bağ olan ilim müesseseleri harap olmaya yüz tutmuş ve ilmin pazarı dağılmış, şimşekleri yağmursuzlaşmış, yarıkları, gedikleri büyümüş, açılmış. Çünkü parlak ve şaşalı milletin, memleketleri mütecaviz kâfir eller istila etmiş, nihayet medreseler, mabetler harap, âlimler, abidler helak ve turap olmuş. Hal böyle olunca ilmin düştükten sonra bayraklarını kaldırmayı, şer'in yıkıldıktan sonra esaslarını yükseltmeyi, eserlerini belirsiz olduktan sonra, meydana çıkarmayı arzu ve ihtiyar etti.” (Şaman Doğan, 2013: 438).

Vakfiyeden aktardığımız bu metinden anlaşılıyor ki Fahreddin Ali bu medreseyi yaptırarak, Selçukluların kudretini göstermeyi, yıpranan ilim kurumlarını canlandırmayı, toplumda kaybolan bazı içtimai değerlerin kazanılmasını sağlamayı amaçlamıştır (Şaman Doğan, 2013: 438).

Resim 2-3. Gök Medresesi(Ahmet Balantekin Fotoğraf Arşivi'nden 09.05.2015)

13. yüzyılın sonunda Sivas Gök Medresede dini ilimler dışında astronomi alanında da eğitimin verildiğini kaynaklarda görmekteyiz. Özellikle Selçuklu döneminde matematik ve astronomi alanında önemli eserler yazan Kutbüddin Şirazi'nin Malatya, Sivas ve Konya vilayetlerinde kadılık, Gök Medresede ise müderrislik yaptığı belirtilmektedir. Şirazi'nin Anadolu'da Gök Medrese'nin müderrisi olduğu yıllarda kaleme aldığı ve öğrencilerine okuttuğu astronomi kitapları önemli bilimsel çalışmaları arasındadır (Şaman Doğan, 2013: 438).

O dönemde Sivas'ta aynı yıllarda Gök Medrese dışında Buruciye Medresesi ve Cüveyni Darülhadisinin yapılması bize Sivas'ın önemli askeri ve politik bir şehir olduğunu göstermektedir (Tuncer, 1986: 14).

9. 3. Sâhib Ata (Larende) Cami-Konya

Türkiye Selçuklu Devletinin hâkimiyet kurduğu topraklar üzerinde çoğu sultandan daha fazla eser yaptırmış olan ünlü vezir Sâhib Ata Fahreddin Ali, Konya'nın Lârende semtinde yaptırdığı eser ile de sanat tarihimize damgasını vurmuştur. Söz konusu yapı topluluğunun en önemli kısmı olan Larende veya Sâhib Ata Cami olarak bilinen caminin taç kapısı, manzumenin kuzeyindedir. Caminin aslında taç kapıya kadar uzandığı yani bugünkü bahçenin caminin kuzey kısmı olduğu daha önce yapılan çalışmalarla tespit edilmiştir (Özkafa, 2006: 170).

Resim 4. Sahip Ata (Larende) Cami (Sahip Ata Müzesi, erişim: 22.05.2015)

Yapının mimarı olduğu, taç kapıdaki imzadan anlaşılan ünlü mimar Kalûyan el-Kunevi, bu eserinde bir takım önemli yeniliklere imza atmıştır. Caminin, Türkiye Selçuklularının bilinen, ahşap direkli en eski camisi olma vasfının yanı sıra, çifte minareli portal cephelerinin Anadolu'daki öncüsü olma ve yine taç kapıdaki derin niş biçiminde Selçuklu sebillerinin ilk örneğini sergilemesi gibi çok mühim yenilikleri vardır. Mamafih Sâhib Ata Camii'nin taç kapısında, ilk kez taşın yanında sırlı tuğla ve çini kullanılmıştır. Tuğladan yapılmış olan çifte minarelerin belli bir taçkapı kompozisyonunun olgun düzeni içinde ilk defa birleştikleri görülür (Özkafa, 2006: 170).

İlk cami 1871 senesinde yıldırım düşmesi sonucunda tahrip olduğundan bu yıllarda yenilerek günümüzdeki şeklini almıştır. Yangından sonra orijinal kısımlardan taç kapı, mihrap ve mihrabın yer aldığı duvar ve iki yanındaki fil ayağına benzer şekildeki payandalar kalmıştır. Bazı araştırmacılar Erzurum Çifte Minareli Medrese, Sivas Gök Medrese gibi yapıları düşünerek bugünkü cami ile taç kapı arasında kalan yerde bir medresenin olabileceğini ifade etmektedirler (Doğan, 2012: 175).

9. 4. İshaklı Kervansarayı (Sâhib Ata Kervansarayı)-Afyon Sultandağı

Sâhib Ata Kervansarayı, Afyon vilayetinin, Sultandağı ilçesinde bulunmaktadır. Sultandağı ilçesi ise Afyon ilinin doğusunda Ege bölgesi ile Orta Anadolu bölgesinin birleştiği yerde, Konya ve Isparta illerinin sınırında yer alır. Bu ilçede Kuzeydoğu-Güneybatı istikametinde konumlanan kervansarayın yakın çevresinde güneybatı yönünde XV. yy. da Osmanlı Devleti döneminde inşa ettirilen Çifte Hamam, 1912 senesinde yaptırılan Ulu Camii, güneyinde ise Laleli Çeşme yer almaktadır (Uysal, Aydın, Çınar ve Arat, 2006: 80).

İshaklı Kervansarayı olarak da adlandırılan bu yapıt 1249 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'un saltanatının ilk yıllarında vezir Fahreddin Ali tarafından yaptırılmıştır. Büyük bir cesamette bulunan bu han Türkiye Selçuklu Kervansarayları arasında dikkate şayan bir sanat eseridir. Bugün eski ihtişamını az çok

muhafaza etmekte olan bu hanın büyük bir kısmı harap olmuştur. Hanın dış kapısının istelaktitli büyük hücresinin iki tarafında dörderden sekiz gül nakşedilmiştir. Kapı girintisinin iki tarafında görülen küçük hücreler eski Ani şehrindeki mabet hücrelerini andırmaktadır. Küçük kapı kemerinin üst kısımları birbirine geçme mermerlerle tutturulmuştur. Bu süslü kapının üstünde üç satırlık bir kitabe bulunmaktadır. İki parça mermer üzerinde bulunan bu kitabeden bu yapıtın Hicri 647 senesinde Sâhib Ata Fahreddin Ali tarafından yaptırıldığını anlıyoruz. Bu kitabede sultan medh ve sena edildiği halde banisi Fahreddin Ali'ye ait elkap yoktur (Ferit ve Mesut, 1934: 96-97-98).

Bu kapıdan girilince karşımıza hanın avlusu çıkmaktadır. Avlunun her iki tarafında da kemerli dehlizler bulunmaktadır. Bu kemerlerden hanın dış kapısına dayanan bölümler harap olmuş, ancak iç kapısına dayanan aksam mevcudiyetini muhafaza etmiştir (Ferit ve Mesut, 1934: 98).

Resim 4: Sultandağı (Sahip Ata) Kervansarayı (Afyon Karahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, erişim: 22.05.2015)

Hanın avlusunda Aksaray-Konya yolundaki ünlü Sultan Hanının ortasında olduğu gibi dört kemer üzerine yapılmış bir mescit mevcuttur. İki taraflı merdivenle çıkılan mescidin müzeyyen kapısının üstünde kitabe yoktur. Yaklaşık 15 cemaat alabilecek genişlikte olan mescit 16 metre murabbaındadır. Doğuya ve batıya bakan pencereleri tarz itibarı ile mescit kapısının aynısı olup yalnız boy ve en itibarı ile pek az farklılık vardır. Mescidin genel itibarıyla yapılış tarzı şirindir (Ferit ve Mesut, 1934: 98).

Bu Kervansaray ünlü Selçuklu veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin hayır için yaptırdığı ilk eseri ve bundan sonraki hasenatının mübarek bir anahtarı hükmündedir (Ferit ve Mesut, 1934: 99).

9. 5. Sâhibiye Medresesi-Kayseri

İç kale surları dışında yer alan medrese, taç kapısının üzerinde bulunan kitabeye göre IV. Kılıç Arslan'ın oğlu III. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde 1267-68 yılında Hüseyin oğlu Sâhib Ata Fahreddin Ali tarafından yaptırılmıştır (Şahin, 2009: 482).

Bu tek katlı ve dört eyvanlı medresenin planının özelliği küçük odalar yerine avlunun iki yanında yer alan uzun odalardır. Burada kullanılmasını bilemediğimiz farklı bir mekân boyutlaması vardır. Bu medresede Hanefilere tahsis edilmiş Seraceddin Medresesi'nin tek eyvanlı planının yerini, öğrencilere tahsis edilen oda sayısı çok az, dört eyvanlı farklı bir plan almıştır. Elimizde belge olmadığı için medresenin dört mezhebe de tahsis edilmiş olduğu söylenemese de değişik bir programla inşa edilmiş olduğu aşikârdır (Kuban, 2002: 183).

Resim 5: Sahibiye Medresesi (Kulturvarliklari.gov.tr, erişim: 22.05.2015)

Medresenin güneye bakan cephesi ile bu cephede bulunan cümle kapısının azamet ve ihtişamı yapının eski kıymet ve ehemmiyeti hakkında bize bir fikir verir. Yukarısı Selçuki istelaktitlerle süslenmiş olan kapı girintisinin sağ ve sol taraflarında mihrap şeklinde birer hücre bulunmaktadır. İstelaktitli büyük mukaar tavanı dıştan bir kemer tetviç etmektedir. Bu kemer İrankâri olarak tabir edilen kemerler şeklinde değildir. Tek hatlı olan bu kemerin uçları dikensi çıkıntı yapraklarından oluşan ve birbiri içine geçmiş iki sepet manzarası arz eden direk başlıklarına dayanmaktadır. Kemerin üst kısmındaki köşelerde aslan başına benzeyen iki taş çivi görülmektedir (Ferit ve Mesut, 1934: 103).

Vaktiyle bu önemli şaheserin ön yüzünde mescit ve çeşmenin bulunduğu ancak daha sonra bunların yıktırılarak meydana dâhil edildiği, çeşmenin ise daha sonra ön yüze, sağdaki eklentinin önüne yeniden kurulduğu anlaşılmaktadır (Tuncer, 1988: 35).

Hicri 676 yılında Memlûk sultanı Baybars Kayseri'yi aldığı zaman yanında bulunan Sübhülagşa sahibi bu medreseyi ziyaret etmiş ve içinde Sâhib Ata'ya ait büyük hükümdarlar da bile bulunmayan bir otak görmüştür (Ferit ve Mesut, 1934: 104).

Sâhib Ata Fahreddin Ali Türk yurdunun birçok yerinde 6 mescit, 3 medrese, 3 imaret, 1 darülhadis, 2 hanikah, 3 türbe, 2 kervansaray, 3 menzil, 3 hamam, 1 kaplıca, 6 çeşme, 3 buzhane, 1 ark, 13 dükkân ve 13 hane yaptırmıştır. Bunlar bizim hakkında malumat sahibi olduğumuz eserlerdir. Bugün kaybolmuş olmuş daha başka eserlerinin olması da pek muhtemeldir. Bu eserlerden bazılarının inşa tarihleri aşağıda sırası ile verilmiştir (Ferit ve Mesut, 1934: 119).

İshaklı Hanı, Mescidi ve Hamamı	647 H. 1249 M.
Akşehir'de Taş Medrese ve Mescit	648 H. 1250 M.
Konya'da Mescit	656 H. 1258 M.
Akşehir Hanikahı	659 H. 1260 M.
Kayseri'de Çeşmesi	665 H. 1266 M.
Kayseri'de Medresesi	666 H. 1267 M.
Ilgın'da Kaplıcası	666 H. 1267 M.
Konya'da Hanikahı	678 H. 1279 M.
Sivas'ta Medrese, Çeşme ve Mescit	670 H. 1271 M.
Konya'da Türbesi	682 H. 1283 M.

Tarihi bilinmeyen eserleri:

Konya'da ince minareli darülhadis, mescit, buzhaneler, hamamlar, çeşmeler, dükkânlar, imareti, menzilleri ve Nalıncı Baba Kümbeti; Ilgındaki Hanı; Akşehir'deki Hanikah ve imareti; Kayseri'deki mescidi; Sivas'taki imareti ve hamamı bugüne kadar muhafaza edilemeyen eserlerindendir (Ferit ve Mesut, 1934: 119).

10. SONUÇ

Kösedağ Savaşında (1243) Türkiye Selçuklu Devleti Moğollara yenilmiş ve bu olay sonrasında Anadolu'da her geçen gün Moğol tahakkümü ve baskısı artmıştır. Özellikle II. İzzeddin Keykâvus dönemi sonrasında Anadolu Moğollar tarafından gönderilen Noyanlar tarafından idare edilmiş, Selçuklu Sultanları ve devlet adamları fonksiyonlarını yitirmişlerdir. İşte Sâhib Ata Fahreddin Ali böyle Moğol baskısının zirve yaptığı bir dönemde vezirlik gibi önemli bir vazifeyi ifa etmeye çalışmıştır. Fahreddin Ali bu önemli vazifeyi yaparken Moğollarla iyi geçinmeye çalışarak Moğolların şerrinden devletini ve milletini uzak tutmayı amaçlamıştır. O, aynı zamanda temiz, dürüst ve mütevazı hareketleri ile gerek sultanlarının ve gerek Moğolların güvenini ve hürmetlerini kazanmıştır. Nitekim Muinüddin Süleyman'ın kurduğu siyasi tuzakla birkaç yıl vezirlikten uzaklaşmış olsa da Moğolların gösterdiği bu saygı ve hürmet sayesinde yeniden mevkiini elde etmiştir.

Sâhib Ata Fahreddin Ali, Türkiye Selçuklu Devletinin II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan tarafından müşterek idare edilmeye çalışıldığı bir dönemde Moğollarla arası bozuk olan II. İzzeddin Keykâvus'u IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın veziri Muinüddin Süleyman ile işbirliği yaparak devre dışı bırakmıştır. O, bunu yaparken makam hırsından ziyade Moğollarla iyi ilişkiler kurup ılımlı bir politika takip etmenin ülkenin daha çok hayrına olacağına inandığından yapmıştır. Zira Fahreddin Ali, Baycunun ikinci defa Anadolu'ya geldiğinde Sultan Hanı savaşında (1256) ve Baybars'ın Anadolu'ya geldiğinde Elbistan savaşında (1277) yaşananları gördüğünden Moğollarla savaşarak onların istilasından kurtulamayacağını bilakis daha fazla nefretlerini kazanacağını görmüş ve bizzat tecrübe etmiştir. Bunun için Moğollara karşı sulh siyaseti takip etmenin daha yerinde olacağına inanmıştır. Moğollara karşı takip ettiği bu sulh siyaseti sayesinde Anadolu Beylikleri ve halk bir nebze de olsa baskı ve sıkıntıdan kurtularak daha rahat hareket etme imkânı bulmuştur.

Sâhib Ata Fahreddin Ali saygı ve hürmet gören devlet adamlığının yanında devleti ve milleti namına yaptığı fedakârlıklarla da takdirle yad edilmektedir. Bu hususta Anadolu'ya gelen Moğol askerlerinin masraflarını devlet hazinesi boşaldığından kendi hazinesinden karşılaması buna en güzel örnektir.

Yaptırdığı çok sayıda hayır müessesesi nedeniyle daha çok Ebul-hayr ve Ata (baba) namı ile anılan Fahreddin Ali banisi olduğu çok sayıdaki cami, türbe, kervansaray, hamam, çeşme, kaplıca, medrese, darülhadis, ark, menzil, hane ve dükkân ile XIII. yüzyılın ikinci yarısına mimari eser yönü ile damgasını vurmuştur. Anadolu'nun birçok şehrinde yaptırdığı bu eserler onun namını ebedileştirerek günümüze kadar gelmesini sağlamıştır.

Sâhib Ata Fahreddin Ali, Türkiye Selçuklu Devletinin yıkılış döneminde bile dini ilimlerin ve pozitif bilimlerin birlikte okutulduğu medreseleri inşa ettirerek milleti ayakta tutacak kültürlü ve aydın nesillerin yetişmesine katkıda bulunmaya çalışmıştır. Fahreddin Alinin bu icraatları onun sosyal ve kültürel faaliyetlere önem verdiğini göstermekle beraber Türklerdeki sosyal devlet anlayışının bir yansıması olarak da değerlendirilebilir.

Fahreddin Ali Türkiye Selçuklu Devletinin Moğol tahakkümü altındaki buhranlı döneminde dirayetli duruşu ile devleti ve milleti için güven kaynağı olmuş; evlatlarını savaşlarda kaybetmesi, hayratlarına yapılan saldırılar bile onu yıldırılmamış, imkânların el verdiği ölçüde vatanına ve milletine hizmet etmiştir.

KAYNAKÇA

- Abû'l-Farac, G. (1999). Abû'lFarac Tarihi II. Çev., Ömer Rıza Doğrul. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Afyon Karahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü erişim: 22.05.2015, [http://www.gidimeli.com/Ishakli_\(sahipata\)_kervansarayi___sultandagi_/5171/1](http://www.gidimeli.com/Ishakli_(sahipata)_kervansarayi___sultandagi_/5171/1)
- Aksarayî, KerîmüddinMahmud. (2000). Müsâmeretü'l-Ahbâr. Çev., Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Anonim. (2014). Tarîh-i Âl-i Selçuk (Selçuknâme). Çev., Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Coşguner. Ankara: Atıf Yayınları.
- Bal, M. S. (2004). II. İzzeddin Keykâvus Dönemi (1246-1262). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Baybars Tarihi. (2000). Al-Melik-Al-Zahir II. Çev., Şerafettin Yaltkaya. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Cahen, C. (2014). Osmanlılardan Önce Anadolu. Çev., Erol Üyepazarcı. İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları.

Doğan, K. (2012). "Konya Sahip Ata Külliyesi Ve Vakıf Müzesi." Vakıflar Dergisi, (38), 173-182.

Durukan, A. (2001). "Anadolu Selçuklu Dönemi Kaynakları Çerçevesinde Baniler." Sanat Tarihi Defterleri 5, Ege Yayınları.

Eflâkî, A. (1973). Ariflerin Menkıbeleri I. Çev., Tahsin Yazıcı. İstanbul: Hürriyet Yayınları.

el-Ömerî. (2014). Mesâlikü'l-Ebsâr (Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım). Çev., Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yayınları.

Ersan, M. (2010). Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı. Ankara: Birleşik Yayınevi.

Ferit, M. ve Mesut, M. (1934). Selçuklu Veziri Sahip Ata İle Oğullarının Hayat ve Eserleri. İstanbul, Türkiye Matbaası.

İbn-i Bîbî. (1996). el-Evâmirü'l-Alâiyefî'l-Umuri'l-Alâ'iyye II (Selçuk Name). Çev., Mürsel Öztürk. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kayaoğlu, İ. (2002). "Selçuklu Vakfiyeleri ve İçerdikleri Sosyal Motifler", Türkler VII. Ed., Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Kaymaz, N. (1999). Pervâne Süleyman 13. Yüzyılın İşbirlikçi Emîri Muînüddîn Süleyman. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Koca, S. (2013). Anadolu Türk Beylikleri Tarihi. Ankara: Berikan Yayınevi.

Konyalı, İ. Hakkı. (1997). Konya Tarihi. Ankara.

Kuban, D. (2002). Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kulturvarliklari.gov.tr, Erişim: 22.05.2015,

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,93772/anadolu-selcuklu-medreseleri-erzurum-sivas-kayseri-konya.html>

Merçil, E. (2008). "SâhibAtaoğulları." Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 35, Ankara: T.D.V. Yayınları.

Müneccimbaşı, Ahmed. b. Lütfullah. (2001). Câmîu'd-Düvel (Selçuklular Tarihi II). Çev., Ali Öngül. İzmir: Akademi Kitabevi.

Öngül, A. (2014). Selçuklular Tarihi-2 (Anadolu Selçukluları ve Beylikler). İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.

Önkal, H. (1996). Türkiye Selçuklu Türbeleri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Özkafa, F. (2006). "Konya Sahip Ata Camii Taç Kapısındaki Yazı ve Süslemelerde Tasarım Anlayışı." Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu (16-18 Kasım 2006) Bildirileri I, İzmir.

Parlak, S. (2008). "Sâhib Ata Külliyesi." Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 35, Ankara: T.D.V. Yayınları.

Sahip Ata Müzesi, erişim: 22.05.2015,

<http://www.sahipatamuzesi.gov.tr/?pnun=37&pt=Sahip+Ata+K%C3%BClliyesi>

Sahip Ata Türbesi, Erişim: 22.02.2015

<http://konyalife.com.tr/523/konya-resimleri/sahip-ata-kulliyesi.html>

Sevim, A. ve Merçil E. (1995). Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât Ve Kültür. Ankara: Türk Tarih Kurumu

Basımevi.

- Sümer, F. (1970). "Anadolu'da Moğollar." Selçuklu Araştırmaları Dergisi. I, 1-147.
- Şahin, K. (2009). "Anadolu'da Selçuklu Döneminde Niğde ve Kayseri Çevresinde Bulunan Taç Kapılar Üzerine Bazı Düşünceler." Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, VI (25): 473-503.
- Şahin, S. (2006). "Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri." Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, X (1): 145-163.
- Şaman Doğan, N. (2013). "Ortaçağ'da Anadolu'nun Eğitim Mekânları: Selçuklu Medreseleri-Darüşşifalarından Örnekler." Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28 (2): 429-443.
- Tuncer, O., C. (1988). Kayseri Sahip Ata Medresesi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tuncer, O., C. (1986). Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar. Ankara.
- Turan, O. (2004). Selçuklular Zamanında Türkiye. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Uysal, M. Aydın, D. Çınar, K. ve Arat, Y. (2006). "Afyon Sultandağı Sahip Ata Kervansarayı." Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Mart/2, 77- 112.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2011). Osmanlı Tarihi I Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime İle Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı Devleti Teşkilâtına Methal. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yinanç, M. Halil. (2014). Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

The aim of this article is to give information about the life of Sahip Ata Fahreddin Ali, who was a vizier in the troublous periods of Turkish Seljuk Empire, and the architecture he got constructed. Sahip Ata Fahreddin Ali is originally from Konya. His father's name is Hüseyin and his grandfather's name is Elhaç Ebibekir Elkunevi. Except for those, we have no information about where and when he was born, in which cities by whom he was educated and trained.

Sahip Ata Fahreddin Ali came in the position of Commander of Justice Regency and Vizierate respectively. Fahreddin Ali, who began the duty of vizierate during the period of Sultan İzzeddin Keykavus II, later had been the vizier of Rükneddin Kılıç Arslan IV, Gıyaseddin Keyhüsrev III, Gıyaseddin Mesud II. While executing this duty in a strenuous period in which Mongols put their iron claws in Anatolia, Fahreddin Ali believed following a peace policy towards Mongols would be more accurate. Because he saw that Anatolian people had been exposed to more oppression and cruelty of Mongols in the struggles carried out against Mongols. For that reason, he believed that it would be, even if partly, possible to reduce the severeness of this tyranny committed to Anatolian people by a moderate policy. While following a moderate policy against Mongols, he tried to secure the survival of the state as well as protecting his personality and dignity. As a result, he became an important constituent of balance in the country with the mild policy he adopted towards both Mongols and their opponents.

Quartering his men in every stage of the state in the period of Giyaseddin Keyhüsrev II, Pervane Süleyman set a political trap to Fahreddin Ali, who was not his man, in order to send him away from government. Muinüddin Süleyman, who took advantage of Fahreddin Ali's correspondance with İzzeddin Keykavus II, living an exile life in Crimea, imprisoned him in Osmançık Castle, accusing him for treason to Sultan Giyaseddin Keyhüsrev III. Later released from captivity, Fahreddin Ali had been busy for a while with charity institutions which he

constructed. During the time when Pervane Muinüddin went Elbistan neighbourhood so as to take measurements about border concerns, Fahreddin Ali, using the opportunity, came into the presence of Abaka Khan, going to Ilkhanate capital city. In the conversation, Abaka Khan, who came to the opinion that Fahreddin Ali was innocent, reassigned him to the position of Seljuk Vizierate.

Sahip Ata Fahreddin Ali was the richest among Anatolian Seljuk State's viziers. Indeed, historians giving information about Fahreddin Ali speak with a single voice on his wealth. As is known, the first institution he constructed is İshaklı Caravansary which was built in 1246. When he constructed this monument, Fahreddin Ali was executing the task of 'Emr-i Dad' (Commander of Justice) in Seljuk State Government Office. However, it generally happened to be that people who constructed Seljuk Caravansaries were mostly senior position statesmen like Sultans and Viziers. Fahreddin Ali's construction of such a large-scale structure at the very first stage of State Office like Commander of Justice shows us that before he came into vizier position, he had a considerable wealth.

He never refrained from sacrificing this wealth that he owned for his state and his public when necessary. Hence, when Sultan's sons Geyhatu and Hülagu, whom Argun Khan sent to Anatolia in 1285 in order for getting 'Turkmen Movements' under control, came to Erzincan with an army of 20.000 men, Seljuk Statemen were stuck in a difficult situation. Because, in accordance with the agreement with Baycu Noyan, the expenses of Mongol army charged in Anatolia were going to be covered by Seljuk Treasury Office. But, on account of the fact that State's Treasure Office run out of valuables, there were some difficulties in providing the money needed for meeting the expenses. Regent Mücerredin Emir Shah and Governor Azizeddin did not help Fahreddin Ali in providing the money for covering those expenses. Thereupon, Fahreddin Ali covered the needs of Mogol soldiers sending a sum of 400.000 (four hundred thousands) dirham from his own treasury in 'Karahisar-ı Devle'. Consequently, Mongol soldiers' harming the public by getting angry was avoided.

Fahreddin Ali fell ill and died out of grief and sorrow considering Argun Khan's heavy tax demands and Anatolian public's sufferings in case of those demands' occurrence. His body, taken from Nadir Village, Akşehir, was burried in the tomb built for him in Konya.

With many mosques, tombs, caravansaries, Turkish baths, thermal spring facilities, madrasahs, arcs, destinations, dwellings and shopstores of which he was charitable donor, Fahreddin Ali, frequently called as 'Ebu'l Hayr' (the father of goodness) or 'Ata' due to many charitable foundations that he built, left his mark on the second half of the 13th century in terms of art. The architecture which he built in many cities of Anatolia, eternalising him, enabled his reputation to survive until now.